

АЛЕКСАНДЪР ГРИН ВЪЗВЪРНАТИЯТ АД

Превод от руски: Мария Хаджиева, —

chitanka.info

I

През последните десет години съзнанието ми беше притиснато като в менгеме от болезнено напрегнати мисли, прекомерна нервна възбуда и остри съвременни преживявания, упорито повтарящи се и неизброими като милионите нишки в къс азбестова тъкан. Нямах нищо конкретно, никакъв отделен факт, върху който да съсредоточа мислите си: всичко, което виждах, чувствавах или обмислях, беше в тясна, неразривна връзка с безбройните световни явления, натрапени на съзнанието ми по пътя на асоциациите. С една дума, аз, журналистът Галиен Марк, бях непрекъснато погълнат от мъчителните философски размисли, което е присъщо на съвременните хора, разбира се, в различна степен и с различна интензивност.

С изчезването на разстоянията, унищожавани заедно от безбройните технически измишльотини, светът губеше перспектива, все повече напомняше китайска рисунка, в която близкото и далечното, незначителното и колосалното се намират в една плоскост. Всичко се бе приближило, гнетеше съзнанието, измъчено от непосилна работа. Науката, изкуството, престъпността, промишлеността, любовта, обществото, прецизирали и изострили формите на своите прояви, връхлетяха с безбройна армия факти и обсадиха разума, задръствайки духовния хоризонт с облаци от най-сериозни проблеми, и аз против волята си трябваше да държа в жалък и илюзорен ред, в относително равновесие целия този хаос от емоции и размишления.

Накрая се изморих. Просто ми се искаше да оглупея, да стана тъп, празноглав, такъв един ухилен тип с нищожен интелект и тържествуващи животински стремежи. Минех ли покрай лудницата, продължително се заглеждах в замазаните с бяла боя прозорци, които подчертаваха слепотата на душите зад всяващите страх решетки. „Може би е хубаво да се побърка човек“ — казвах си аз и се мъчех да си представя загадъчното състояние на болния дух, изразено с блажено-идиотска усмивка и хитро намигане. Понякога се натрапвах в някоя пошла компания и се мъчех да се заразя от настроението на

ергенските истории и самодоволни грубости, но това не ме спасяваше, тъй като скоро с ужас осъзнавах, че дори пошлото е здраво привързано за дяволското колело на размислите. Но това не е всичко. Който поне веднъж се е замислял над произхода на онова неясно безпокойство, достигащо истерична острота, и който, отминавайки съблазнителните пристанища на физиологическите теории, е търсил причините му в хипертрофията на действителността, в многообразните форми на наелектризиращите ѝ съприкосновения — той, разбира се, с чиста съвест ще оправдае невинното лошо храносмилане и ще признае, че освен сетивата, възприемащи света, тъй да се каже, като взаимни ръкостискания с него и с неговите абстракции, съществуват и въздействия от разстояние — удивителна възприемчивост на душевния апарат, станала нещо обикновено благодарение на особеностите на века. Някой е болен, вие дори не подозирате това, но нещо несъзнателно ви тегли към него. Случва се и обратното — някой изпитва силна радост; вие, обзет до този момент от продължителна меланхолия, изведнъж ставате весел, съответно на настроението на този „някой“. Такива съвпадения се срещат предимно между близки или между хора, които много мислят един за друг; привеждам тези примери, защото са съвсем прости, познати почти всекиму от личен опит и затова достоверни, а достоверното е убедително. Разбира се, посочените съвпадения не са доказани за цялото човечество, но това още не значи, че сме добре изолирани; щом въздействието от разстояние е установено по принцип, въпросът за големината на разстоянието по същество отпада; с други думи, в този кръг от явления, където действуват (време е да го признаем) *малко изследвани* фактори, разстоянието изчезва. И аз стигам до извода, че непрекъснато сме подложени на тайнствено психическо въздействие от страна на милиарди живи същества, тъй както пчелата в кошера чува бръмченето на рояка, но за това липсват свидетелски показания и аз например не бих могъл да попитам населението на Тонкин дали не на неговия религиозен празник и хубавото време дължа онази единствена, неприличаща на другите минута на екстаз, изпълнена с неземни трепети. Установяването на подобна зависимост би било изключителна победа на нашето време, в което, както казах и както продължавам да мисля, съвършенството на нашия нервен апарат граничи със способността да се четат мисли.

Надявах се с пълна самота да преодоля преумората, породена от прекомерното нервно напрежение и досадно тревожната сложност на живота, и един ден се качих на парахода за Херам. Околностите на Херам са диви, но не величествени. Само силна душа може да понесе грандиозното в природата и хората, а аз, един уморен човек, търсех идилично, безлюдно кътче.

Пресичахме стоверстовото езеро Гош, когато в Лилиана настъпваше златната есен и ветровете бяха свежи и печални, а на островите в далечината горяха разкошни огньове от пурпурни листа. С мен беше Визи, девойка със странна и прекрасна душа; бях я срещнал в Касет, родния ѝ край, в скръбен за нея ден. Тя ме познаваше по-добре, а аз, макар че мислех за сърцето ѝ повече, отколкото за всичко друго на света, опознавайки я, все пак оставах в неведение. Мисля, че това не се дължеше на глупост или на слабо въображение, просто очарованието ѝ беше за мен хармония, толкова завладяваща и нежна, че не бях в състояние да го осмисля. Няма да нарека чувството си към нея с вече баналната и обеднена дума любов, не радостно, неутолимо внимание — ето истинското име на светлината, запалена от Визи. В червения ад на съзнанието тази светлина бе като елмаз пред бушуваща пещ; толкова нежно и ярко беше сиянието ѝ, че ако не бях подвластен на живота, бих пожелал безсмъртието.

Късно вечерта, когато седях на палубата, при мен дойде човек с тройна гуша, с черна, сресана върху ниското чело коса, облечен размъкнато и без вкус, но с претенции за елегантност, ако се съди по огромната яркочервена връзка, и ме попита аз ли съм Галиен Марк. Гласът му беше сух и подозрителен. Отвърнах: „Да.“

— А аз съм Гуктас! — високо заяви той и се изпъчи предизвикателно. Виждах, че иска да направи скандал и разбрах защо. В последния брой на „Метеор“ беше напечатана моя статия, която изобличаваше дейността на партията „Есенна луна“. Гуктас беше душата на тази партия, нейният зловонен аромат. Здравата го бях нарязал в тази статия.

— Сега ще ви го върна тъпкано. — Той сякаш не говореше, а бавно издишваше зловонни думи. — Вие сте клеветник и подлец. Ето какво заслужавате!

Той замахна, но аз хванах касапската му ръка и я извих надолу, като гледах право в подскачащите му от гняв очи. Задъхан, Гуктас се

откопчи и политна настрана.

— Е — пое си дъх, — сега как?

— Така.

— Къде и кога?

— Като пристигнем в Херам.

— Ще ви следя — заяви Гуктас.

— Следете, ваша работа. — Обърнах му гръб и едва сега забелязах, че около нас се бяха насъбрали пътници. Прочетох диво, панаирджийско любопитство върху много изнежени и фини лица: миришеше на убийство.

Слязох в каютата при Визи, от която никога нищо не криех, но сега избягвах опасната за спокойствието й откровеност. Не бях възбуден, поне външно, държах се спокойно и владеех гласа си като добър артист; седях срещу нея и й разказвах за древните паметници на Луксор. И все пак след малко чух тихия й, топъл глас:

— Какво ти се е случило?

Не зная с какво бях се издал. Може би с не съвсем уверения поглед, с някое излишно движение, с напрегнатите паузи или с още нещо, което само любовта забелязва, но сега не ми оставаше нищо друго, освен упорито да лъжа.

— Не разбирам — казах — защо да се е „случило“? И какво?

И продължих разговора, като се питах дали не виждам за последен път това прекрасно, нежно намръщено лице, тези ресници, дълги като вечерни сенки върху водите на сини езера, и устата, която проникновено се усмихваше, и нервната, трептяща белота на ръцете — но си мислех: „Не, не за последен път!“ — И тази наивна утеха засенчваше бъдещето.

— Утре сутринта ще бъдем в Херам — казах преди лягане на Визи, — а аз не знам защо, съм разтревожен; всичко ми изглежда измамно и несигурно.

Тя се засмя:

— Мисля си понякога, че за тебе щеше да бъде по-подходящо някое жизнерадостно, обикновено момиче, чевръсто и весело, а не аз.

— Не искам жизнерадостно, обикновено момиче — отвърнах, — а сега спи. Скоро ще си легна и аз, само да измисля заглавие на статията за процесите, които не мога да понасям.

Когато Визи заспа, седнах до нея и се заех да ѝ пиша писмо. Започнах го с думата: „Сбогом!“ Кандидатът за оня свят трябва да остави такова писмо. Като го написах, сложих плика в джоба си, дето трябваше да бъде намерен, ако тази история свършеше печално за мен, и се замислих за смъртта.

Но — о, благотворна сила на прастарата алегория! — смъртта ми се яви така, както обикновено я рисуват, и видът ѝ съвсем не беше страшен — танцуващ скелет с дълга коса в ръката и с толкова стара, позната гримаса, че шумно се прозях. Въпреки това се пробудих рязко, обзет от тревога. Скочих с пълно съзнание за онова, което ми предстоеше, сякаш изобщо не бях спал. Горещо остро затихваше сирената — през илюминатора съзрях брега на Херам; слънцето напираше в стъклото и аз тихо целунах спящите очи на Визи.

Тя не се събуди. Оставих на масата бележка: „Ще се върна скоро, а ти през това време събери багажа и иди в хотела“, и се изкачих на заляната от слънце палуба, дето до мостика срещнах потъмнелия от омраза Гуктас. Неговите секунданти ми се поклониха сдържано, а аз помолих двама пасажери, чиито лица най-много ми харесаха, да ми станат свидетели. Те си поговориха и се съгласиха. Качихме се в един файтон и се отправихме към Горичката на залеза, извън града. Противникът ми пътуваше пред нас, от време на време се обръщаше; под бялата шапка очите му святкаха като изстрели. Утрото беше рядко красиво; понесло към небето целия блясък и великолепието на многоцветните есенни гори, то ги съединяваше в далечината, над въздушната синева на планините, в пламенното ядро на слънцето като скъпоценен чапраз^[1], скрепяващ одеждите на земята. В жълтата прах на пътя бели камъни хвърляха тъмносини сенки, окапали листа с всевъзможни оттенъци, от лимонено до ярковишнево, застилаха блесналата от роса трева. Над огледалната повърхност на локвите се отразяваха удивително релефно черните стволоче на дърветата; величествено скърбяха блестящи като иконостаси горички и лазурните небесни висини изглеждаха умиротворени навеки.

Секундантите ми говореха само за дуела. Траурният тон на гласовете им, който обаче не скриваше алчното им любопитство на зрители, беше толкова отвратителен, че замълчах, оставяйки ги да се съветват. Разбира се, не бях спокоен. Порой от мисли ме гнетеше и потискаше, опечаляваше ме. Контрастът между мисълта за убийство и

синьото небе ме хвърляше в жестока бездна между тези два бряга, където всички принципи, образи, вълнения и предчувствия се устремяваха като някакъв стихийен водопад, помитащ всички прегради. Напразно разгромявах различни *гледници* — крушението на едно пораждаше десетки нови и аз както винаги бях безсилен да прекратя борбата им, да насоча вниманието си към нещо обикновено; против волята си мислех за хилядите явления, дали на човечеството думите „убийство“ и „небе“. В нещастната ми глава наистина заседаваше въображаем, безлик парламент, който терзаеше сърцето ми със страстните си, пламенни разсъждения. Въздъхнах така дълбоко, че ме бодна под ребрата, и се запитах: „Отблъсква ли те смъртта? Ти си много, много уморен...“, но не почувствувах възмущение. Бяхме стигнали до една широка поляна и застанахме на местата, посочени от секундантите. Не без злорадство вдигнах скъпия тежък пистолет на Гуктас с предчувствието, че собственият му куршум може да пробие челото му и без да си давам вид на обречено агне, се прицелих между очите му. „Едно, две, три!“ — извика секундантът ми, опънал шия. Стрелях, в същия миг и в ръката на Гуктас избухна облаче дим, тъмна пелена забули очите ми и аз за дълго потънах в нея. По-късно ми казаха, че Гуктас умрял от рана в гърдите, а бях се целил в главата му; това ме убеждава, че чуждото оръжие винаги изисква внимателно и всестранно изпробване. И така, временно изгубих съзнание.

II

Когато дойдох на себе си, беше нощ. На слабия светлик на газената лампа (Визи не обичаше електричеството) различих приближено до леглото кресло, а в него заспала, полусъблечена жена; лицето ѝ ми се стори познато и застенал от силна болка в главата, се привдигнах на лакът, за да разгледам по-добре онази, в която с известно усилие познах Визи. Беше се изменила. Приех го като факт, без каквито и да било догадки за причините на тази метаморфоза, и почнах внимателно да разглеждам лицето ѝ. Станах и като залитах и се държах за мебелите, безшумно усилих светлината и седнах срещу Визи, плъзгайки поглед по фините очертания на отслабналото ѝ, съсредоточено лице. Продължаваше да ме занимава само за себе си онова, на което най-напред бях обърнал внимание.

Само за себе си — аз следователно мислех за несъществени неща, за външността; и то така съсредоточено, че мисълта ми не отиваше по-нататък. Сянката на живота се беше усилила върху лицето на Визи, горчива гънка на умора се таеше в крайчеца на устните, изгубили нежната си руменина, а ръката, която лежеше на коляното ѝ, бе станала тънка като на дете. Отрупаната с лекарства масичка ми подсказа, че съм бил тежко и може би дълго болен. „Да, дълго“ — потвърди снегът, който белееше зад тъмното стъкло в тихата нощна улица. Главата ми странно гореше, вдигнах ръка, напипах превръзката и напругайки трепналата си памет, си спомних за дуела.

— Чудесно! — казах аз с някакво съвсем необяснимо удоволствие и щракнах със слабите си пръсти. Визи бе се грижила за мен, докато съм бил болен, виждах това по изнуреното ѝ лице и най-вече по стрелката на будилника, сложена на цифрата три. Нито аз, нито Визи никога не бяхме купували будилници, тези палачи на щастието, и нарушението на това правило значеше много. Сложената на три стрелка, разбира се, се отнасяше за нощния час. Значи, разбудената през нощта от звъна на будилника Визи трябваше да направи нещо за мен, но аз не почувствувах благодарност, напротив, намръщих се при

мисълта, че Визи нарушаваше спокойствието на моята особа — болна, ранена, безпомощна; поклатих глава.

Мина съвсем малко време, докато по някакво странно отклонение на мисълта умувах над способностите на пророк Илия да предизвиква гръм, когато краткият нежен звън на будилника в миг разбуди Визи. Тя разтърка очи, скочи и се хвърли към мен с изплашено лице на дете, побягнало от тъмна стая, кротките ѝ ръце обвиха шията ми. Казах: „Визи, виждаш, че съм здрав“ — и тя се изправи с радостен вик и застина в силно вълнение; вече не уплаха, а едри горещи сълзи блестяха в грейналите ѝ очи. За пръв път, откакто бях болен, тя ме чуваше да говоря в съзнание.

— Мили Гал, легни си — помоли тя и леко, но много настойчиво ме побутваше към леглото. — Сега виждам, че си спасен, но трябва да лежиш до утре; докато дойде докторът. Той ще каже...

Легнах, необезпокоен ни най-малко от радостта и вълнението ѝ. Лежах важно, настроен снизходително към нейната опека и хоризонталното си положение. Визи седна до главата ми, взе да разказва какво се бе случило и аз видях в нейния разказ някакъв човек с жълто лице, с червени от температура очи да дърпа превръзката от простреляната си глава, а присъстващите да отвърщат на блънуванията му с лед и хапчета! Това продължило месец. Представях си сложното механично хранене като дъжд от падащи в устата ми пирожки и лъжици бульон. Между другото Визи каза:

— Имах само една утеха, ако всичко свършеше печално: че аз също ще умра. Но сега не мисли за това. Колко дълго не съм говорила с теб! Лека нощ, мили, спасени приятелю! И аз искам да спя.

— Ах, така ли?... — казах, малко обиден, че ме оставят, но, общо взето, необикновено доволен. Великолепно, с нищо несравнимо усещане за завършеност и ред в това, което ставаше, ме обля като топла вълна. „Мъжът печели пари, храни жена си, която му се отплаща с любов и грижи, когато е болен, а тъй като мъжът изобщо е по-значителен от жената, всичко е благополучно и върви както трябва — така си помислих и в същия миг си направих следната характеристика: — Аз съм снизходително справедлив мъж.“ Изпаднах в още по-голям възторг при вида на някои предмети, попаднали ми пред очите: стенен календар, кошче за хартии и лампа, покрита с нежен зелен абажур. Те окончателно укрепиха блаженото чувство за реда, който

господствуваше в мен и около мен. Така добре, така спокойно не бях се чувствувал никога.

— Чудесно, мила Визи! — казах аз. — Нямам нищо против да поспиш. Върви. Надявам се, че твоята бдителност ще се пробуди в нужната минута, ако това бъде необходимо за мен.

Тя се усмихна разсеяно, без да разбира казаното, така мисля сега. Скоро останах сам. Великолепното настроение явно ме бе изнежило, изморило. Заспивайки, ритнах с крак от радост. „Детинщина!“ — ще кажете. О, ако беше така!

III

След осем дни Визи ми позволи да изляза на разходка. Много искаше да дойде с мен, но аз не пожелах. Намирах я прекалено сериозна и нервна за този празник на чувствата, който описах в предишната глава. Изпълнен с безпричинна радост и с поразително прости и ясни впечатления, аз се страхувах, че Визи, уморена от дългата ми болест, няма да може да се извиси до моето настроение и без да иска, ще ми развали разходката. Излязох сам и я оставих недоумяваща и разтревожена.

Херам е съвсем малък град и аз бързо го обиколих целия по извиващата в кръг улица, като се наслаждавах на белотата на снега и на тишината. Минувачите бяха малко; с удоволствие разглеждах здравите им, спокойни лица на провинциалисти. На пазара, където в плетени кошове блестяха купища хлъзгави, синкави риби, руменееха зеленчуци със зелени, червени, лилави и розови ивици по края, а разпрани туловища на заклани животни добродушно разказваха за вкусни, цвъртящи в мазнина бифтеци, аз дълбокомислено постоях няколко минути в гастрономическо въодушевление и продължих нататък, като си мислех колко е весело да се живее в този прекрасен свят. С чувство на пламенна признателност си припомних омразния ми някога Гуктас. Да не беше той, нямаше да има дуел, да не беше дуелът, нямаше да лежа цял месец в безсъзнание. Един месец боледуване бе дал възможност на душата ми да си отпочине. Така си мислех аз, без да подозирам истинските причини за сегашното си състояние.

За да не се връщам повече към това, трябва да кажа, че поради увреждане на мозъка мисълта ми вече се спираше само върху онези явления и предмети, които възприемах непосредствено с петте си сетива. В същата степен това важи и за паметта ми. Спомнях си само онова, което виждах и чувах, можех дори да си припомня някакъв мирис, по-слабо — някое докосване, още по-слабо — вкуса на някое ястие или питие. Да си спомня *настроение, мисъл*, не беше по силите

ми; по-точно, мислите и настроенията от миналото бяха изчезнали от паметта ми съвсем безследно, но това никак не ме безпокоеше.

И тъй, вървах с уверени, бързи крачки, приятно възбуден, и изведнъж забелязах от другата страна на улицата табела със златни букви. „Редакция на Малък Херам“ — прочетох и тутакси свърнах натам, обхванат от желание незабавно да напиша статия, за което, както добре си спомнях, винаги охотно ми плащаха. В стая с претенции за стилиен, но делови уют седяха трима души; един от тях, като се кланяше почтително, каза, че е редактор, и с кратки любезни фрази изрази радостта си от оздравяването ми. Другите непрекъснато се усмихваха, с което компанията окончателно ме възхити, и като потупах редактора по рамото, казах:

— Благодаря, благодаря, драги; както виждате, всичко е наред. Чувствуваме се отлично. Дайте ми, ако обичате, мастило и хартия. Ще напиша статийка за вас.

— Каква чест! — възкликна редакторът, като се суетеше около масата и правеше на сътрудниците си знак да се отдалечат. Те излязоха. Седнах в едно кресло и взех перото.

— Да не ви преча — с въпросителен тон каза редакторът. — И аз ще изляза.

— Прекрасно — съгласих се. — Нали знаете, да се пише статия... Хи-хи-хи!...

— Хи-хи-хи!... — ухилено повтори той и изчезна. Погледнах чистия лист, без да имам ни най-малка представа какво ще пиша, но и без да изпитвам никакво напрежение на мисълта. Бях както преди весел и спокоен. Като помислих за предишните си статии, намерих ги много тромави, нелепи и заплетени — като някакви старинни ръкописи, на чийто мрачен фон се появяваха и изчезваха избледнели букви. Душата ми не искаше да се напряга. Погледнах навън, видях сняг и тутакси написах:

СНЯГ

СТАТИЯ ОТ ГАЛИЕН МАРК

Писането ми отне десетина минути, през което време вдигах няколко пъти очи към прозореца, и излезе следното:

„Навън е паднал сняг. Виждат се жълти, сиви и кафяви къщи. По снега мина дама, млада и красиво облечена, и остави върху белотата му низ дребни следи, образуващи права линия. Известно време снегът беше пуст. После притича куче, като душеше следите, оставени от дамата, и остави отстрани на нейните мъничките си кучешки следи. Кучето се скри. Показа се мъж с кожен калпак: той крачеше широко по кучешките и дамските следи и ги сля в една пътечка с огромните си галоши. Синя триъгълна сянка лежи на снега, напреко на пътечката.

Г. Марк“

Много доволен от себе си, аз се отпуснах в креслото и позвъних. Редакторът се втурна, в стаята и впи очи в листчето.

— Това е всичко — казах аз. — „Сняг“. Доволни ли сте от тази работа?

— Много оригинално — тъжно заяви той, като прочете написаното. — Тук има *нещо*.

— Прекрасно — казах. — Тогава ми платете еди-колко си.

Мълчаливо, без да ме гледа, той ми подаде парите, а аз ги сложих в джоба си и станах.

— Бих искал — тихо заговори редакторът, като ме гледаше с непроницаеми, дълбоко хлътнали зад очилата очи — да ни напишете статия на политическа или военна тема. Сътрудниците ни са бездарни. Тиражът пада.

— Разбира се, пада — вежливо се съгласих аз. — Сътрудниците са бездарни. Ами защо ви е военна или политическа статия?

— Много ми трябва — жално процеди той през зъби.

— Но аз не мога! — Спомних си какво значи „политическа статия“, но изведнъж ужасно ме домързя да говоря и да мисля и ме обзе нетърпеливо желание да си отида. — Сбогом — казах, — сбогом! Всичко хубаво!

Излязох, без да се обърна, и в същата минута забравих и редакцията, и „Сняг“. Много ми се ядеше. Веднага взех файтон, казах адреса и се понесох към къщи, като си припомних някои опитвани порано ястия. Особено вкусни ми се струваха едни месни топчета със зеленчукова плънка. Бях забравил как им казваха. В това време файтонът спря пред входа, почуках и ми отвори не прислужницата, а Визи. С нервна, радостна усмивка тя каза:

— Къде изчезна, скитниче? Хайде да ядеш. Много ли си уморен?

— Как да не съм уморен? — казах аз и внимателно се вгледах в нея. Не я целунах както обикновено. Нещо в нея ме сковаваше, тя ми изглеждаше ако не чужда, то *мъчна* — неизразимо усещане, което напомня нежеланието да изпълниш неприятно задължение. Вече не виждах душата ѝ — сякаш стоманена врата, пазеща прекрасни съкровища, се бе захлопнала по някаква странна игра на съдбата и бе направила недостъпни за мен тайнствените прикосновения на духа, осезаем дори в мълчанието. Нещо от миналото се силеше да разпери криле в поразения ми мозък, но почти в същия миг умря. Този незначителен дисонанс не наруши блаженото ми състояние; мухата, кацнала върху челото на разтърсван от смях човек, е подходящо сравнение за случая.

Виждах само, че Визи е приятна за окото, а големите ѝ топли очи ме гледат изпитателно. Съблякох се. Седнахме на масата и аз се нахвърлих на яденето, но изведнъж си спомних за месните топчета.

— Визи, как се наричаха пълнените месни топчета?

— „Тележки“. Сега ще ги поднесат. Знаем, че ги обичаш.

Избухнах в искрен, доволен смях — толкова силно ми подействува тази неочаквана радост, сериозна радост на настоящия момент.

Изведнъж от очите на Визи бликнаха сълзи — без стон, без резки движения тя закри лицето си със салфетката и с гръб към мен тръгна към прозореца. Това много ме учуди. Нищо не разбирах и не чувствавах нищо друго, освен недоволство от прекъснатия обяд. Попитах:

— Визи, защо плачеш?

Изглежда, че тонът на гласа ми я излъга. Тя бързо дойде при мен, вече не плачеше, но трепереше като измръзнала; придърпа стола си до моя и внимателно, но силно ме прегърна, опряла буза в моята буза.

Така не можех да ям супа, но ми беше неудобно да помръдна. Търпеливо и злобно слушах бързите думи на Визи:

— Гал, плача затова, че ти толкова дълго, толкова тежко страда; беше в безсъзнание, с един крак в гроба и аз си спомних колко ме беше страх, колко много ме беше страх цял месец. Спомних си как ми разказваше за малкия лунен жител. Доказваше ми, че той съществува... и ми го описа подробно: тумбест, с пухеста глава, две педи висок... и кашля... О, Гал, мислех си, че никога вече няма да ми разкажеш нищо такова! Защо ми се сърдиш? Искаш да се върнеш ли? Но в Херам е тихо и хубаво. Гал! Какво ти е?

Внимателно се освободих от ръцете ѝ. Тази жена наистина говореше странни неща, които ме караха да недоумявам и ме дразнеха.

— Лунният жител е приказка — сериозно обясних аз. След това мислих, мислих и най-после ми просветна: „Тя смята, че се чувствам зле.“ — Ех, Визи — казах, — никога не ми е било толкова добре както сега. Написах една статийка, дадох ми пари! Ето ги!

— За какво е статията и за кой вестник?

Казах ѝ за кой вестник и добавих: „За снега.“

Визи доверчиво кимна. Навярно очакваше да заговоря както преди — сериозно и приятелски. Но в този миг прислужницата донесе „тележките“ и аз усърдно се заех с тях. Мълчахме. Визи не ядеше; вдигнех ли очи, срещях напрегнатия ѝ внимателен поглед, от който като от разпит ми се искаше да избягам. Бях напълно равнодушен към присъствието ѝ. Изглеждаше, че нищо не е в състояние да разколебае невъзмутимото ми щастливо равновесие. Сълзите и тъгата на Визи го досегнаха само за миг и само за да направят — по силата на контраста — по-устойчиво неописуемото доволство, в което, потънал до уши, седях зад блестящата бяла маса пред ароматно димящите ястия във високата, светла стая, топла като нагрятата от слънцето плитка вода. Като се нахраних, погледнах Визи, отново я намерих приятна за окото, надигнах се и я целунах по устните така, както целува нетърпелив мъж. Тя засия (видях с каква светлина блеснаха очите ѝ), но стана, отиде до масичката, шеговито вдигна над главата си шишенцето с лекарство (което още вземах понякога) и лукаво рече:

— Две лъжици след ядене. В развод сме още месец и половина, Гал.

— Ах, така ли? — казах. — Но аз не искам лекарство.

— А заради мен?

— Ами! Вече съм здрав! — Изведнъж, поглеждайки през прозореца, видях някакво момче, което тичаше бързо с румено, палаво лице, и в мен тутакси пламна непреодолимо желание да ходя, да гледам, да слушам и мириша. — Излизам — заявих аз, — довиждане, Визи!

— О, не! — решително каза тя и ме хвана за ръката. — Още повече, че толкова *странно* искаш това!

Дръпнах се, сложих шубата и калпака си. Този весел, рязък отпор поразил Визи, но тя вече не плачеше. Лицето ѝ беше печално и объркано. Като я гледах, помислих, че просто се инати. Подарих ѝ един от онези къси, безизразни погледи, които свидетелствуват за празнотата на текущата минута, обърнах се и се видях в огледалото. Какво лице! Гледах го за трети път след боледуването си и за трети път радостно се учудвах — спокойствие в очите, добродушна гънка в ъглите на устата, нито пълно, нито слабо, нито бяло, нито сиво — лице като равномерно напълнена възглавница. Очевидно бях пренесъл *представата за въображаемото си лице* върху отражението в огледалото и виждах не това, което беше. Над лявата вежда, малко опънал кожата, пламтеше червен белег с форма на бобено зърно — следата от куршума, която разгледах твърде внимателно и реших, че е много интригуваща. После излязох, като силно хлопнах вратата, за да покажа, че тук аз съм господарят, и се намерих на улицата.

IV

Не зная колко време и из какви места съм се лутал, къде съм спирал и какво съм правил; не си спомням. Стъмни се. Сепна ме като от сън нечия горестна, изтръгната от глъбините на душата, мъчителна и дълга въздишка; на ъгъла, подпрян на тъмната стена под един силно осветен прозорец, стоеше човек без шапка, облечен бедно и мръсно. Той въздишаше, изпращайки към небето безутешни, пълни с безкрайна скръб въздишки-стонове-ридания. Не виждах лицето му. Накрая изстена с мрачно и разтърсващо душата отчаяние: „Боже мой! Боже мой!“ Никога няма да забравя как прозвучаха тези думи. Притъмня ми. Чувствувах, че още една въздишка, още миг само и блаженото равновесие на духа ми ще премине в пронизващ, нервен вик.

Бързо се отдалечих, като оставих отчаяния човек насаме с тайната му мъка, и се отправих към центъра на града. „Боже мой! Боже мой!“ — машинално повторих аз, чувствувах след този малък инцидент някаква досадна горчивина — сянка на раздразнение или тревога. Все още не можех да се успокоя. В това време плътен мрак забули безмълвната зимна нощ, все по-рядко срещях забързани минавачи. В редките фенери монотонно съскаше газта и аз неволно ускорих крачките си, устремен към залените от светлина площади в центъра на града. Една фасада, слабо осветена от далечен фенер, ме накара да спра и да я огледам внимателно. Поразиха ме множеството сухи лози, които се виеха по белия фон на стената към балконите и прозорците на първия етаж; мрежа от черни криви линии зловещо обгръщаше фасадата, прорязана сякаш от хиляди пукнатини. Един от прозорците на втория етаж слабо просветваше, светлина трептеше в дъното на стаята и в неясните ѝ отблясъци зад стъклото едва се очертаваше блед женски профил под извивката на черна коса. Слабата треперлива светлина не позволяваше да го разгледам, но, кой знае защо, упорито се вирах. Профилът непрекъснато се менеше — прекрасен и отблъскващ, уродлив и божествен, злобен и пролетно приветлив, волеви и нежен. Долитаха приглушени от стъклото,

провлечени звуци на цигулка. Лъкът раждаше непозната, но плавна и красива мелодия. Изведнъж прозорецът блесна от ослепителна светлина на невидима лампа и заслушан в ниските, нежно и непокорно затихващи акорди, видях глава на възрастна жена с яка, силно издадена долна челюст; черните очи под набърченото ниско чело бяха вперени в някакво ръкоделие, което пръстите ѝ бързо разгръщаха. Целият този странен възел от зрителни и слухови впечатления предизвика у мен такъв остър, мрачен пристъп на тъга, че сърцето ми се сви от болка и аз с плувнали в сълзи очи неволно се отдръпнах. В този миг на света нямаше нищо по-скъпо и по-печално за мен от тези звуци на цигулка. Задържах в себе си тъгата в смътно очакване на чудо, сякаш тя можеше да направи тъй, че някаква мъртвешки мрачна завеса да се разтвори широко и да открие зрелище на покоряваща и несравнима хармония... Това беше първият пристъп на тъга. Накрая тя стана непоносимо рязка. Съзрях ярко осветена от фенери кръчма, влязох, изпих на един дъх до тезгяха няколко чаши вино и седнах в ъгъла, отново развеселен, огрубял и обиден, както преди един час.

Разглеждах посетителите, пушех и всичко в мен се усмихваше в очакване на очарователни забавления; освежен и сгрян от виното, се загледах в подвижното, хитро лице на някакъв старец, който седеше наблизко заедно с една лошо облечена, мургава и пълна жена. Напудреното ѝ лице с влажни черни очи и прекалено червени устни беше съвсем отблъскващо, но упоритият ѝ поглед, обърнат към мен, на уверена в себе си жена, ме накара да ѝ кимна с надеждата да побъбрим на чаша вино. Старецът, окъсан като котка с окапала козина, веднага се надигна и седна на моята маса.

— Това вино... — подзе той така угоднически, сякаш ми целуваше ръка — какво вино пиете? Скъпо винце, добро, хе-хе-хе! Да бяхте дали на стареца! — И потри ръце.

— Пий — казах и напълних чашата, която слугата подаде с невероятна бързина, естествено само от уважение към мен, господаря. — Как се казваш, старче, и какъв си?

Той отпи жадно и намигна през рамо на дамата си.

— Аз, трябва да ви кажа, поминувам от услуги — осведоми ме старецът, като свойски и лукаво ми намигна. — Служа на всеки, който плаща, и с най-голям ищах служа по едни такива страшно весели и завързани работи. Разбирате ли?

— Всичко разбирам — казах аз, замаян от виното, и легнах с гърди върху масата. — Служи ми.

— Ами какво искате?

Погледнах към жената на съседната маса, която се усмихваше неопределено. Спътницата на стареца, в синя рокля с жълти ревери и червена наметка, беше най-яркото петно сред тълпата в тази кръчма и аз изпитах желание да поседя с нея.

— Поканете вашата дама да седне при нас.

— Чудесна дама! Първо качество! — радостно завика старецът и като се обърна, вресна тъй, че го чу цялата кръчма: — Полина! Прехвърляй се при нас, по-бързо!

Тя се приближи, седна и аз, докато не дойде котката, не свалях очи от нея. От пълната ѝ яка шия, от пухкавите ѝ, с малки китки ръце, от гърдите и заоблените ѝ слепоочия лъхаше чувственост. Гледах я жадно, тя също се вглеждаше в мен, мълчеше и се усмихваше многозначително. При всяка нова бутилка, донесена от слугата, старецът се въодушевяваше и произнасяше кратки, но разпалени речи за необикновените достойнства на Полина или за някогашното си богатство, което според мен никога не бе съществувало. Напих се. Мръсната креслива сбирщина, която вдигаше врява по масите, ми приличаше на компания живописни гиганти, събрани да славят великолепието на живота. Море от разноцветни светлини изпълваше кръчмата. Хванах ръцете на Полина, стиснах ги силно и ѝ разкрих страстта си; тя ми отвърна с многообещаващ поглед. Старецът бе станал, закопчаваше се и увиваше шията си с пъстро шалче. Знаех, че ще ме заведе някъде, и заудрях силно по масата, за да ми донесат сметката.

В този момент някаква малка, болна, измършавяла като кука сива кръчмарска котка нерешително се приближи до мен, плахо огледа коленете ми, безшумно скочи и се сви върху тях, вдигнала нагоре жалката си, оскубана опашка. Търкаше се в ръкава ми и угодливо, високо мъркаше, очевидно искаше и аз да ѝ обърна внимание, след като бе толкова заинтересована от моите развлечения. Гледах я със страх, с внезапно размекнато сърце и чувствавах, че се поддавам на нов пристъп на тъгата, напуснала ме за известно време благодарение на виното и жената. Всичко свърши. Угасна опиянението, връхлетя ме горчиво, необяснимо отчаяние и пак напусто се замъчих да си

припомня нещо неподвластно на паметта, хвърлих парите на масата, ударих стареца през ръцете, които изплашено се вкопчваха в мен, излязох и тръгнах към къщи.

Студът, плавният бяг на шейната и тишината на улиците постепенно изгониха тъгата ми. Позвъних на затрупаната със сняг врата, настроен благосклонно, успокоен и беззлобен; отвори ми пак Визи и веднага се прибра в стаята си. Намерих я до камината в едно малко меко кресло с книга в ръце и седнах до нея. Много добре знаех, че съм пиян и разчорлен, но съвсем не исках да го крия. Като ме гледаше внимателно, без усмивка, Визи тихо каза:

— Днес се отби докторът и много сърдечно разпитва за теб. Исква по-често да ни навестява, помоли да му разрешим това. Как мислиш? На теб май ти е скучно, а събеседник като него не се намира лесно.

— Докторите са учени хора, Визи — промърморих аз, — а на мен ми е дошло до гуша от сложни разговори. Високопарни! Аналитични! Притрябвали са ми! Аз съм обикновен, добродушен човек. Какво има да му мисля? Живее ли ти се — живееш си и толкоз.

Визи не отговори. Замислено гледаше нажежените въглени, после трепна и ласкаво ми се усмихна.

— Не искам да те лъжа... Малко ме плаши тази рязка промяна в теб след боледуването ти!

— Ама че глупости! — казах. — И ти ги приказваш едни! Изменил съм се! Да, може и да съм!... Боже мой! Нима ти, Визи, ми *завиждаш*?

— Гал, какво ти е? — изплашено възкликна тя. — Защо говориш така?

— Не — продължавах аз, убеден, че ми противоречи от завист и ревнива заядливост, — щом на човек му е добре, на другите това все им пречи. Де да бяха се изменили всички като мене! Макар и отчасти, но разбирам най-после какъв съм бил преди болестта, преди тази забележителна рана, която ми нанесе Гуктас. Всичко ме вълнуваше и тревожеше, караше ме да горя, да бързам, да пиша хиляди статии, да страдам и да проклинам — какъв кошмар! Пфу! Колко глупав може да бъде човек! Всичко е много просто, Визи, няма какво да му мислим.

— Обясни ми — спокойно каза тя, — може би и аз ще разбера. *Какво* е просто — и в какъв смисъл?

— Ами всичко. Всичко, което виждаш, е каквото го виждаш. — Помълчах и с известно усилие намерих пример, който според мен беше убедителен: — Ето ти, Визи, седиш пред мен и ме гледаш, а аз гледам теб.

Тя закри лицето си с ръце, навярно обмисляше думите ми. Тържествуващо, с безжалостна самоувереност чаках възражение, но Визи откри лице и неочаквано ме попита:

— Какво мислиш за този откъс, Гал? Това е твоят любимец, Конфор. Слушай, слушай! „Денят минава в горчиви грижи за хляба, нощта — в прекрасни златни сънища. Затова пък денем ярко свети слънцето, а пробудя ли се в нощта, мракът и ужасът на тишината ме съкрушават. Блажен е онзи, който мисли само за слънцето и сънищата.“

— Много лошо — отсякох аз. — Всеки има право да помни каквото си иска. Авторът безспорно е невежлив към читателя. И освен това аз съм малко пиян и искам да спя. Прощавай, Визи, лека нощ.

— Лека нощ, мили — разсеяно каза тя, — утре ще работиш ли?

— Да-а — отвърнах нерешително. — Само че за какво да пиша? Всичко е изтъркано. Лека нощ!

— Лека нощ! — бавно повтори Визи.

Тръгнал към вратата, аз се обърнах от особения оттенък на гласа ѝ и улових израз на неовладян, тъжен страх върху възбуденото ѝ лице. Погледите ни се срещнаха. Визи побърза да се усмихне и както винаги нежно ми кимна. Отидох в стаята си, съблякох се и си легнах с притеснена душа, но с лукавата задна мисъл, че тя просто от инат не иска да ме разбере.

V

Това се повтори веднъж, два, три, десет пъти; както вече споменах, причини за внезапна *тъга* ставаха най-разнообразни обстоятелства, понякога дотолкова противоречащи на самото понятие „*тъга*“, че не можех да ги избягна. Най-често ме натъжаваше музиката, безразлично каква и къде чута — тържествена или безшумна, весела или тъжна — все едно. В дните, отредени за *тъга*, един отделен акорд стягаше душата ми и всяваше в нея скръб по нещо, което не можех да си спомня, по някакво друго време. Така мисля сега, но тогава, изумен от тягостното си състояние, избягвах да се замислям за каквото и да било и бързах към виното и гуляите — гробари на меланхолията, за да си възвърна чрез часовете на нощна възбуда предишното безгрижие.

Бях станал съвсем равнодушен към Визи и не криех това. Все по-редките й опити да върне предишните ни отношения завършваха безуспешно. Без да го съзнавам, бях започнал да говоря с нея като страничен, чужд, нетърпелив, но вежлив човек. Хладина на взаимно напрежение пронизваше нашите разговори и срещи — именно *срещи*, тъй като се губех от къщи по два-три дни, нощувах у случайни познати, каквито вече имах предостатъчно. Това бяха коняри, фенерджии, вестникопродавци, перачки, ковачи, крадци, войници, бакали... Сякаш всички професии участваха в моите митарства из Херам в дните на безизходна *тъга*. Допадаха ми разговорите на тези хора — елементарни, грубо-практични, лишени от двусмисленост и *напрежение*, те предлагаха на вниманието ми фактите в безусловното им, тъй да се каже, аритметично значение — „едно, две... четири, единайсет — станали са толкоз и толкоз еди-какви си случаи, това е в реда на нещата“. С радост бих отклонил нишката на разговора, за да опиша постъпките си, но по-характерни и значителни от онези, за които вече разказах, нямаше и не можеше да има. Удивителното чувство за ред, за завършеност на всичко бе станало, като се изключат

дните на тъга, естествено за мен състояние, при което отхвърлях всеки подтик към дейност.

Въпреки очакванията ми докторът все пак дойде. Отракан и учтив, весел и жизнерадостен, той, като опитен медик, ми направи сума предложения, които на пръв поглед нямаха нищо общо с медицината: разходка до разкопките, лов, ски-спорт, участие в музикален кръжок, в астрономически кръжок, дори ми предложи да се занимавам с авиация, стругарство, шахмат и с беседи на религиозни теми; слушах го внимателно, не отговорих нищо на предложенията му и се сбогувах с него толкова сухо, че той не дойде повече. После попитах Визи:

— От какво искаш да ме лекуваш?

— Искам само да не скучаеш — промълви тя толкова уморено, че гласът ѝ неволно ми каза повече, отколкото тя искаше, и аз вътрешно помръкнах. Но това продължи само миг. Разсмях се безгрижно.

— Ти, ти не скучай, Визи! — казах. — А на мен не може да ми бъде скучно, чуваш ли?! Право да ти кажа, не мога да се позная. Веселие? Скука? Това нищо не ми говори. Чисто и просто — от всичко съм доволен! Какво повече? Бих могъл да бъда доктор на този доктор, ако си говорим истината, Визи.

— Не се разбираме ние с тебе, Гал. Ти ме гледаш с чужди очи. Отдавна вече не съм виждала онзи израз, от който — знаеш ли, ми се иска тихо да пея или да се усмихвам и да мълча... Нашият разговор се прекъсна... разговорът, който водехме с думи и със сърца...

— Говориш странни неща — казах аз. — Може би по-рано прекалената възбуденост...

Но не довърших. Искях да добавя: „... ти е допадала“ — и изведнъж, сякаш захлупен под плътен капак, се почувствувах толкова чужд на самия себе си, че изпитах безкрайно отвращение към този опит да погледна в миналото.

— И друг път можем да поговорим за това — нерешително казах аз, — разстройват ме тези разговори. — Страшно ми се искаше да се махна отгук. Думите на Визи безнадеждно и безрезултатно напругаха душата ми, тя започваше да се мъчи като ням, който иска да каже нещо сложно и решаващо. Мълчах.

— Излез, ако искаш — печално каза Визи, — аз си лягам.

— Да-да, тъкмо исках да се поразходя — заявих аз, бързо взех шапката си и целунах ръката на Визи с тайна благодарност. — Но скоро ще се върна.

— Скоро?... А „Метеор“ пак иска статия.

Усмигнах се и излязох. Отдавна вече нежно обичаната преди работа ме отблъскваше със сложността на втория живот, който живееш в нея. Оттеглил се от всичко, сега се чувствавах спокоен, потънал в тишината на топлата, *сита* вечер, сякаш вечерта, подобно на живо същество, след като хубаво си бе похапнала, се бе унесла в спокойна дрямка. Но, разбира се, аз бях този, който вървеше със *сита* душа и вървах така дълго, докато, вдигнал очи нагоре, не видях сред другите една ярка, тържествено висяща звезда. Какво скръбно имаше в нея? С какъв глас и по чий зов откликваше на тънките лъчи на звездата цялото ми същество, обхванато от дълбоко вълнение при вида на необятната пустиня на всемира? Не зная... Познатата странна тъга ме надви. Ускорих крачките си и малко след това вече седях в задимения „Пийнал хусар“ и слушах успокояващия ме разговор за три наръча дърва, продадени на сметка.

VI

Зимата умря. Пролетта я изблъска с голи, розови и дръзки нозе във влажните долове, дето захлупената по очи като мъртвешко бели, размръзнали пластове сняг старица в последна агония издишваше студена пара, но слабо и безнадеждно. Слънцето облъхваше земята с мирис на дървесни пъпки и първи цветя.

Живеех двойствен живот. Спокойното ми състояние по нищо не се отличаваше от зимните дни, но пристъпите на тъга започнаха да се повтарят все по-често, понякога по най-незначителен повод. Преминеха ли, отново ставах удивително уравновесен човек, спокоен, ограничен, който от нищо не се оплакваше и нищо не искаше. Понякога, като седях с Визи, имах чувството, че я виждам отдалеч, толкова отдалеч, че очаквах, ако заговори, да не чуя гласа ѝ. Разговаряхме малко, рядко и винаги само за онова, което исках да говоря аз, тоест за обикновени и маловажни неща.

Беше късна вечер, когато в кръчмата „Пийналият хусар“ един куриер ми подаде писмо с надпис върху току-що залепеня плик: „За Г. Марк от Визи“. Пиян, но не дотолкова, че да загубя способността да чета, отворих плика със силното любопитство на *зрител*, сякаш пред мен чужд човек четеше писмо от друг, също чужд човек. Известно време редовете на писмото мърдаха като живи под разсеяния ми и възбуден поглед; като преодолях това неудобство, прочетох:

„Мили, много ми е тежко да ти пиша това последно, наистина последно писмо, но вече нямам сили да живея така, както живея сега. Нещастieto те промени. Ти може би дори не забелязваш колко рязко си се изменил, колко чужди и далечни сме станали един на друг. Цяла зима се надявах, че нашето хубаво, чудесно, минало ще се върне, но това не стана. Нямам чувството, че постъпвам жестоко, като те оставям. Ти не си онзи, предишният, внимателен,

деликатен, голям и чувствителен Гал, когото познавах. Бог да те пази! Не зная какво е станало с твоята бедна душа. Но да живея повече така, прости ми — не мога! Писах подробно за всичко на издателя на «Метеор», той обеща да ти дава известно възнаграждение, докато отново започнеш работа. Сбогом! Заминавам, прости и не ме търси. Никога вече няма да се видим.

Визи“

— Визи — повторих на глас и сгънах писмото. В този момент, скършвайки скокливия мотив, изпищя сред залените с вино маси цигулката на наемния музикант, който обслужваше компанията огняри, и аз забелязах, че музиката *подчертава* писмото, прави крчмата и посетителите *й свои*, отделни от мен и писмото; почувствувах се самотен и без да ставам от мястото си, сякаш бях излязъл от това помещение.

Разтревожен от изненадата, от самия факт на тази неочакваност, независимо от съдържанието й, което още не можех да осъзная, аз си тръгнах за в къщи с ясно предчувствие за тишината, която ме очакваше там — за тишината и отсъствието на Визи. По пътя мислех само за това. Кой знае защо, очаквах да намеря в къщи по-значителни неща от това писмо, които да ми дообяснят случилото се. Вътрешно отхвърлях съдържанието на писмото, логически съвсем ясно, тъй като не можех да се поставя на мястото на Визи. Изобщо, освен смътната тревога, предизвикана от усещането за рязко прекъсване на обичайния и очакван ход на нещата, аз не изпитвах никаква особена мъка, нищо, което изведнъж да ме потресе, но сърцето ми биеше по-силно и пътят до в къщи ми се стори по-дълъг.

Позвъних. Отвори ми прислужницата, меланхолична, възрастна жена, очите й се спряха върху мен с хладна недоверчивост.

— Господарката в къщи ли е? — попитах, макар че чувах тишината на стаите и замисленото тиктакане на часовника и виждах, че шапката и палтото на Визи ги няма.

— Тя замина — тихо каза жената, — замина в осем часа. Да ви донеса ли вечерята?

— Не — отвърнах и се запътих към тъмния кабинет, постоях до блесналия от уличния фенер прозорец, запалих свещ, препрочетох писмото и седнах, замислих се за Визи. Представях си я как пътува във вагон, в параходна каюта, в карета — как се отдалечава от мен по права линия; тя седеше, виждах само тила и гърба ѝ, дори, едва-едва, линията на бузата, но не можех да видя лицето ѝ. Мислено, но изпълнен с трепета на действително докосване, обхванах главата ѝ, като се опитвах да я обърна към себе си; въображението ми отказваше да довърши тази постъпка и аз, както преди, не виждах чертите ѝ. Мъчителното желание да надникна в лицето ѝ известно време не ми даваше покой, после, уморен, клюмнах над масата, обзет от неясна, печална досада, в която нямаше и помен от размишление.

Не зная дълго ли съм седял така; по едно време шум от паднал в краката ми предмет ме накара да се наведе. Бях бутнал с лакът ключа от писалището. Наведох се, вдигнах го, помислих и отворих средното чекмедже с надеждата да намеря нещо, може би свързано с Визи; направих го машинално, по-скоро защото ми бе необходимо да върша нещо, отколкото от някакви разумни подбуди.

В чекмеджето намерих много писма, които в тези минути никак не ме заинтересуваха, и различни дреболии: счупени моливи, пръчици червен восък, няколко единични копчета за ръкави, гума и пачка изрезки от вестници, превързана с ширит. Бяха миналогодишни статии от „Вестник“ и „Метеор“. Развързах ги под въздействието на усилилия се през последния час стремеж да държа съзнанието си будно за всичко, което ми напомняше за Визи. Тя бе изрязвала и събирала тези статии, за да ми са под ръка, ако поискам да ги издам в отделна книга.

Развързах пачката, преглеждах заглавията, припомнях си обстоятелствата, при които беше написана една или друга статия, и дори в общи линии съдържанието им, но не можех да възстановя *атмосферата на създаването*, оттенъците на настроенятия, оцветили дадена работа. От заглавията преминах към текста, преглеждах го набързо с равнодушно недоумение — всичко това ми изглеждаше като отражение на чужд ум, и отражение безцелно, тъй като въпросите, които се разглеждаха тук — война, религия, критика, театър и тъй нататък, — ме вълнуваха не повече, отколкото снегът, паднал например в Австралия.

Така, като преглеждах и прелиствах изрезките, попаднах на една статия, озаглавена „Цената на страданието“, статия, написана посредством силни контрасти и вдигнала на времето си много шум. За разлика от прочетеното преди някои изрази в нея привлякоха вниманието ми, особено този: „Тъй нареченият «душа-човек» не познава остротата и блажената съсредоточеност на мълчанието; без да се задържат, без да създават фино вътрешно напрежение, нахлуват в душата му и безследно я напускат онези чувства, които, оставайки неизразени, биха могли да се превърнат в дълбоко и ценно преживяване.“ Прочетох го още веднъж, като се мъчех да си спомня какво обстоятелство, свързано с Визи, бе породило тази фраза, и с неочакван, отчетлив вътрешен тласък си спомних! — толкова ясно, толкова проникновено и жадно, че станах, обзет от неудържимо, почти болезнено вълнение. В същото време ме изпълни усещане за простор, стори ми се, че стените и таванът са станали по-високи. Спомних си, че миналата година през лятото бях се приближил към Визи в миг на неизразимо светъл прилив на нежност, който властно напираше да се излее; но като дойдох при нея, седнах и не казах нищо — съзнавах, че чувството, ограбено от думите, поради неточността и условността на нашия език, ще остави тръпчиво усещане за недоизказаност и естествено за съвсем неизразим с думи *принизен* екстаз. Дълго мълчахме, но като се вглеждах в усмихнатите очи на Визи, която напълно ме разбираше, бях много, безкрайно изпълнен с нея и със своето напрегнато вълнение. След това написах споменатата мисъл.

Припомних си това с трепет — със сърцето, а не механично, не ме свърташе на едно място, закрачих из кабинета, в ъгъла бе захвърлена смачкана хартия, вдигнах я, разгърнах я и изумен, още далеч от всякакви догадки, видях, че върху недописания лист с красивия дребен почерк на Визи беше нахвърлена недовършена, но вече до голяма степен разработена моя статия със заглавие: „Живачните рудници на Херам“, статия от Г. Марк. *Никога* не бях писал такава статия и не бях я диктувал на никого, просто *нищо* не бях писал. Прочетох я с вниманието на престъпник, който чете копието на присъдата си. Живото, интересно и оригинално изложение, способността да се обхванат редица явления с малко думи, да се отдели същественото от второстепенното и като аромат на цвете отделни, характерни за жените изрази, които на нас никога не ни идват

на ум — съвсем обикновени, всеизвестни, с малко интимен оттенък като: „съвсем просто“, „рядко хубави“, „как да кажа“ — правеха от написаното прекрасна работа. „Статия от Г. Марк“ — отново прочетох... и в неволните, неудържими, безсилни сълзи на спасителна, внезапна скръб разбрах всичко.

Седях неподвижно и се опитвах да осъзная положението си. „Никога вече няма да я видя“ — казах аз, изпълнен в тревогата и объркването си с особен интерес към думата „никога“. Тя изразяваше забрана, тайна, насилие и хиляди причини за появата си. Целият „аз“ се побирах в тази единствена дума. Аз самият със своя живот я бях предизвикал, грижливо ѝ бях осигурил жизненост, сила и неотразимост, а на Визи ѝ оставаше само да я произнесе писмено, та лумнала като черен огън, да стане за мене жесток, неумолим закон. Представях си как аз, преживял милиони столетия, механично претърсвам земното кълбо, за да намеря Визи, опознал вече всяка педя вода и суша — механично, както ръката търси в празния джоб изгубена монета, спомняйки си по-скоро допира до нея, отколкото надявайки се на чудо, и видях, че „никога“ се надсмива дори над безкрайността.

Аз мислех сега настойчиво, както раненият опитва със замиращо сърце да предугади дълбочината на раната, изпърво още не много осезателна, но отразена в инстинкта му като страх и възмущение. Искях да видя Визи; да я видя по възможност по-скоро, та чрез нейното присъствие да опипам раната си, но това черно „никога“ наистина спираше дъха ми и аз бездействувах, докато погледът ми не падна отново върху недовършената от Визи статия. Мъчителната представа за нейната тайна, тиха работа, за старанието ѝ с дълга и възвишена заблуда да скрие от другите духовната ми смърт, беше непоносима. Спомних си усмивката ѝ, походката, гласа, движенията и как накланяше глава, фигурата ѝ на светло и в полумрак — във всичко това, така скъпоценно сега, не се долавяше дори намек за онова, което тя бе правила за мен. Дълго мълчаливата любов се възвръщаше към мен, но как! И с какви надежди! — по-слаби от тези на смъртно болен, който все още диша, но мисли само за смъртта.

Станах, като се вслушах в себе си и размишлявах *както преди*: прецизно събирайки около всяка мисъл тълпа от съзвучни с нея представи, с цялото ѝ оглушително ехо в гълбините на съзнанието. Чувствувах, че идвам на себе си, че се отърсвам от *съня*. Станах с

едно-единствено неотложно решение — да намеря Визи, със съзнанието, че отсега, от този миг единствената цел в живота ми е да я видя. Доколкото изобщо всяко решение донася спокойствие, аз се успокоих, като взех *това* решение, но с радост бих заменил подобно спокойствие за най-унизителното изтезание.

Бялото, още безслънчево утро откри зад бледосиния прозорец пустата, тиха улица. Излязох и тръгнах към езерното пристанище. Исках да вярвам, че Визи е заминала най-напред за Зурбаган. Според моите предвиждания тя не можеше да не мине през този град, тъй като там имаше роднини. В случай че вече не я намерех в Зурбаган и лицата, посветени в нейната тайна, откажеха да ми дадат адреса ѝ — аз с прекомерно, но пълно с любов ожесточение бях решил да постигна целта си с непрекъснатата настойчивост, дори ако се наложеше да употребя всички възможни средства на света.

Като наближих пристанището, видях слънцето, съвсем ниско над водната шир, далечните мъгливи брегове и малкия параход „Приз“, същия, който миналата година ни отнасяше към Херам. Със свито сърце гледах неговия корпус, комина с бели обръчи, мачтите и капитанската кабина — за мен той беше жив *трети*, който помнеше присъствието на Визи и сякаш бе навеки свързан с мен чрез този общ спомен.

Пристанището беше почти пусто — само някакво мършаво куче спокойно сновеше насам-натам, душеше разни боклуци, а в далечния край на вълнолома бавно се местеше от място на място подранил рибар, който търсеше неизвестно за мен удобно място. Погледнах окаченото на стената на кантората разписание: „Приз“ заминаваше в десет часа сутринта, а преди това, вчера, бе излязъл по същия маршрут „Бабун“ в единадесет и четиридесет вечерта. Визи би могла да замине само с „Бабун“. Това ме развесели малко; разделяха ни около дванадесет часа път — време, през което тя едва ли би могла да напусне Зурбаган дори ако се бе опасявала, че ще тръгна да я търся. Подробно обмислях това предположение и с горест стигнах до извода, че тя можеше да не се страхува да ме срещне — цялото ми поведение сигурно я беше убедило, че ще въздъхна облекчено, когато остана сам. Въпреки срама този извод затвърди надеждата ми да заваря Визи неподготвена, макар че съвсем не бях убеден в добрия изход от тази среща. Изпреварвайки събитията, извиках с болезнено напрегната

душа видения и гласове от срещата, варирах ги в множество отсенки и положения и в себе си развълнувано говорех с Визи, като ѝ разказвах подробно за своята покруса.

Когато слънцето се издигна по-високо и утринен работен шум изпълни пристанището, аз заседнах в близкото кафене, където седях до първия сигнал на параходната сирена. Когато параходът тръгна, оставяйки върху прозрачната вода на езерото права бразда от кипяща край кърмата пяна, аз дълго гледах към скупчените на брега къщи на Херам с чувство на незадоволено любопитство. Своеобразието и духът на този град ми бяха останали непознати, сякаш никога не бях живял в него; така се бе случило, защото бях временно ослепял за много неща, разбираеми за изтънчената душа и неуловими за ограниченото, бегло любопитство. Но скоро слязох в каютата, където против волята си, съвсем измъчен от събитията през изтеклата нощ, заспах. Събудих се сред мрак, сред тревогата и ропота на монотонно шумящите вълни, които се плискаха в борда. Тъгата, страхът от бъдещето, самотата, мракът правеха неподвижността непоносима. Запуших и излязох на палубата.

Изглежда, беше безмълвен нощен час, тъй като в мъртвилото на трептящата светлина на мачтовите фенери видях само един, почти сливащ се с борда и мрака на езерото силует на жена. Тя стоеше с гръб към мен, облакътена на планшира. Искаше ми се да поговоря с някого, да се разсея; приближих се и промълвих тихо, в тон с глухата нощ:

— Ако и на вас, както и на мене, не ви се спи, госпожо, да поговорим половин час. Просто като пътници, които...

Не довърших. Жената се изправи, обърна се към мен и в зрака на падащите отгоре лъчи познах Визи... Не смеех нито да вярвам в това, нито да го отричам в първия миг, в който сякаш всичко изчезна и животът рязко замря. Но веднага, преодолявайки гнетящата покруса, пламнах от такава радост, че сякаш закрепях, макар че още не можех да произнеса нито дума, нито звук и стоях мълчаливо, поразен от тази внезапност. До болка милото лице на Визи ме гледаше с тъжна уплаха. Казах само:

— Ти ли си, Визи?

— Аз, мили — уморено промълви тя.

— О, Визи... — подхванах аз, но сълзите и прекомерното вълнение ми пречеха да кажа нещо свързано. — Аз пък съм онзи —

заговорих най-после с мъчително усилие, — онзи, и те търсех! Погледни ме по-отблизо, остани с мен поне месец, поне седмица, поне един ден.

Тя мълчеше; безмълвно взех ръката ѝ, не знаех какво да правя и да говоря по-нататък. После чух:

— Много съжалявам, че закъснях за вечерния параход и че се срещнахме тук... Гал, нищо хубаво няма да излезе от това, повярвай ми! Нека се разделим.

— Добре — казах аз, изстинал от тези думи, — но по-напред ме изслушай. Само това!

— Говори... ако можеш...

В тази единствена дума „можеш“ почувствувах цялата дълбочина на нейното недоверие. Седнахме.

Разсъмваше, когато свърших разказа си за онова, което е написано тук за странните месеци на моя и в същото време сякаш чужд живот, и тогава Визи направи някакво недоловено от мен движение и аз почувствувах, че малката ѝ ръка се пъкна в ръкава ми. Тази няма ласка усили вълнението ми до краен предел, едва поносим за сърцето, когато нервното напрежение, подобно на свистящ в свирепи ръце меч, разсича оковите на съзнанието. Последните сенки на съня напуснаха мозъка ми и аз се върнах към стария ад — до края на дните си.

---

[1] Чапраз — украсена метална тока на женски колан. — Бел.ел.кор. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.